

DE BILT, BEGINPUNT VAN DE STICHTSE LUSTWARANDE.

Lies Haan-Beerends

Aan de voet van de Utrechtse Heuvelrug heeft zich in de negentiende eeuw een lint van landgoederen en buitenplaatsen ontwikkeld dat de Stichtse Lustwarande wordt genoemd. Het woord lustwarande duidt aan dat het er goed toeven was. De buitenplaatsen waren lustoorden waar men zich kon verpozen. De eigenaren woonden en werkten meestal in de stad (Utrecht of Amsterdam) en verbleven in de zomermaanden in hun buitenhuis. De Stichtse Lustwarande bevindt zich ten oosten van de stad Utrecht langs de oude weg, die vanaf de Berenkuil loopt door De Bilt, Zeist, Driebergen, Doorn, Leersum, Amerongen richting Rhenen. De buitenplaatsen werden niet alleen opgericht door mensen van de Stichtse adel en de Utrechtse vroedschap maar in de negentiende eeuw ook door de toen nieuwe rijken, industriëlen en bankiers die vaak woonden en werkten in Amsterdam. De aanleg van de spoorlijn Utrecht-Arnhem en het ontwikkelen van de halteplaats Driebergen-Zeist maakten het gebied toegankelijker. De grond was in de negentiende eeuw bovendien spotgoedkoop,

iets wat nu allerm minst het geval is. Bovendien was het aan de voet van de heuvelrug mogelijk landschapsparken aan te leggen in de Engelse landschapsstijl. Die stijl was toen in de mode. In dergelijke parken was de aanleg van een waterpartij een must. Kijkend vanuit het huis diende men de illusie te hebben een kronkelend beekje te zien stromen. Ook creëerde men in de parken zichtassen, die gericht waren op een kerktoren of een landelijk weids uitzicht boden. De parken hadden een natuurlijk aanzien. Er werden glooiingen aangebracht. Open stukken werden afgewisseld door gesloten boomgroepen, die gevarieerde tinten boden. In de open stukken plantte men vaak een solitaire boom, waardoor diepte gesuggereerd werd. Rododendrons en azalea's werden veelvuldig aangeplant, maar ook had men belangstelling voor exotische gewassen, die meestal niet winterhard waren. Om die reden werden er oranjerieën gebouwd, waarin de kuuipplanten 's winters gestald werden. Bekende landschapsarchitecten die langs de Stichtse Lustwarande parken ontworpen

hebben, zijn Jan David Zocher jr., Hendrik van Lunteren, Leonard Springer en Hendrik Copijn. Jan David Zocher wordt genoemd in verband met Houdringe, waar de tuin aan de achterkant rond 1820 in een Engels landschapspark werd omgevormd. Leonard Springer heeft in dat park begin twintigste eeuw aanpassingen aangebracht. Ook betreffende Beerschoten wordt Jan David Zocher genoemd. Hendrik van Lunteren heeft kort na 1805 het park van Vollenhoven ontworpen en rond 1833 richtte Van Lunteren het park van Sandwijck in de Engelse landschapsstijl in. Met betrekking tot de tuinaanleg van Oostbroek wordt Isaak H.J. van Lunteren genoemd. Op Oostbroek werd rond 1887 een park in Engelse landschapsstijl aangelegd rondom het toen nieuw opgetrokken huis. De naam

*Ansicht net na de opening van Dr. Carel van Boetzelaerpark.
Uitg. Nauta en Zoon, Velsen.*

van Hendrik Copijn is verbonden aan het Van Boetzelaerpark dat in 1930 in opdracht van dr. Carel Wessel Theodorus baron van Boetzelaer van Dubbeldam werd aangelegd op het terrein, gelegen tegenover Sandwijck. Het werd een openbaar park dat door de baron aan de Biltse bevolking werd geschonken. De officiële opening vond plaats op 8 juni 1931.

De meeste buitenplaatsen langs de Stichtse

Lustwarande werden in de negentiende eeuw gerealiseerd. Veel van de toen gebouwde huizen zijn nog terug te vinden, al hebben de meeste geen woonbestemming meer. Na de beurskrach van 1929 raakten veel

buitenplaatsen en landgoederen in verval. De belastingplicht nam na de crisis fors toe

De Bilt, beginpunt van de Stichtse lustwarande

waardoor veel landgoedeigenaren niet meer in staat waren hun eigendommen in een goede staat van onderhoud te houden. De huizen werden afgebroken of kregen een andere bestemming. De landgoederen werden verkaveld, waarna er meestal woningbouw gerealiseerd werd. In De Bilt is dat ook het geval geweest met de buitenplaats Arenberg, die langs de Utrechtseweg te vinden was. De straatnaam Park Arenberg verwijst nog naar die buitenplaats.

De Biltse landgoederen hebben een eigen ontstaansgeschiedenis. Ze zijn veelal ontstaan uit boerderijen die tot de bezittingen van het klooster Oostbroek of het Vrouwenklooster behoord hebben. Ten gevolge van de reformatie werden de bezittingen van de kloosters na 1580 onteigend. De kloosters werden afgebroken. De Staten van Utrecht beheerden nadien de voormalige kloosterbezittingen. In de zeventiende eeuw werden er door de Staten grote stukken land, al of niet met bebouwing, verkocht aan vermogende particulieren. Dat waren mensen behorend tot de Stichtse adel of leden van de Utrechtse vroedschap. Die lieten soms de bestaande boerderij uitbreiden met een herenkamer. Maar meestal werd de oude bebouwing gesloopt en werd op de landerijen een buitenhuis gebouwd. In

1815 moesten alle Utrechtse gemeenten op verzoek van de commissaris-generaal voor het Departement van Oorlog ad interim (Goltz) een vragenlijst invullen. Op vraag drie, die onder andere ging over in de gemeente gelegen buitenplaatsen, werd geantwoord dat De Bilt twaalf buitenplaatsen telde, 'zoo groote als kleine optrekken; doch geene bijzondere gestichten, kasteelen, kloosters en dergelijken.' Twaalf buitenplaatsen telde De Bilt dus begin negentiende eeuw. Grotere en kleinere landhuizen waar omheen een park, sommige toen nog in de Franse formele stijl. Zo'n formele tuin toonde strakke lijnen en geschoren haagjes, vergelijkbaar met de tuinen van Paleis 't Loo. Eind achttiende / begin negentiende eeuw kwam de Engelse landschapsstijl in de mode. De nieuw aangelegde parken werden in die stijl ontworpen en de al bestaande parken werden langzaam maar zeker gemoderniseerd. Dat is ook met de Biltse landschapsparken het geval geweest.

Dat er in De Bilt langs de Utrechtseweg al zo vroeg landhuizen gebouwd werden heeft niet alleen te maken met de ligging vlak bij Utrecht, maar ook met het feit dat de weg al in 1290 was verhard en dus goed berijdbaar was. J.B. Christemeijer schreef in zijn in 1837

uitgekomen boek *Het Lustoord tusschen Amstel en Grebbe en elders in het Sticht van Utrecht.*

„Wij nemen dan nu de reis aan, ons begevende langs den weg, die een gedeelte uitmaakt van den grooten weg of heerbaan van de stad Utrecht op Arnhem. Die

weg gaat door eene landstreek vol bekoorlijke afwisseling van uitzigten.”

J. Craandijk schreef over de Utrechtseweg in zijn in 1883 verschenen boek *Wandelingen door Nederland*: „Linden en iepen, deels door ouderdom reeds eerwaardig, deels ook nog in hun groei, vormen een schaduwrijke laan, terwijl naast den rijweg, langs de Biltse Vaart, een voetpad is gelegd. Enkele buitenplaatsen en een paar uitspanningen vertoonen zich als de voorposten van het groote leger.”

Op Biltse grondgebied lagen rond 1850, komend

*Huize Arenberg, begin 1900.
Uitg. E. Lamaire, De Bilt.*

uit Utrecht, aan de noordkant van de doorgaande weg ten westen van het dorp Vrijheidslust en Arenberg en ten oosten Houdringe, Beerschoten, Klein Vollenhoven en Berkenhoven. Men moet daarbij bedenken dat de huidige

Utrechtseweg pas na 1930 rondom het dorp werd gelegd. De Dorpsstraat vanouds Steenstraat en de huidige Holle Bilt maakten vóór die tijd deel uit van de doorgaande weg richting Arnhem. Aan de zuidkant van de weg lagen op Biltse grondgebied Sluishoef, Sandwijck, Het Klooster, Tameroord en Vollenhoven. Iets meer zuidelijk van de weg lag (en ligt nog) Oostbroek, een landgoed dat tegenwoordig ten zuiden van de snelweg A28 ligt in het meest zuidelijke puntje van De Bilt. Ik zal de genoemde landgoederen en buitenplaatsen nader belichten. We maken

De Bilt, beginpunt van de Stichtse lustwarande

een denkbeeldige tocht langs de diverse buitenplaatsen en landgoederen. We beginnen bij Vrijheidslust en begeven ons richting Zeist. Christemeijer zegt in 1837 over Vrijheidslust en Arenberg het volgende: „Gelijk de Oostbroekschelaan zuidwaarts, zoo ligt, ten noorden van den straatweg, en mede evenwijdig met denzelven, een landweg onder den naam van de Blaauwkapelsche steeg bekend, aan welken de buitengoederen Vrijheidslust en Arenberg, wier voorparken zoo vrolijk aan den Biltchen straatweg liggen, met derzelver achterplaatsen uitkomen.” Uit die zin blijkt dat de parken zich uitstrekten van de Utrechtseweg tot aan de Blauwkapelseweg toe. Beide huizen zijn helaas niet meer terug te vinden. Die hebben de tand des tijds niet kunnen doorstaan. Wel vinden we nog sporen terug.

Vrijheidslust lag ongeveer op de plek waar de straat Park Arenberg op de Utrechtseweg aansluit. De naam Vrijheidslust werd voor het eerst gebruikt in 1731. In dat jaar kwam het huis door vererving in handen van Ambrosius van Roijesteijn. Die verkocht het goed in september van dat jaar aan mr. Arnoldus Muijskens. Na diens overlijden werd het buitenplaatsje aan Joan Hendrik van

Ewijck verkocht, die in 1744 ambachtsheer van De Bilt werd. Vrijheidslust heeft nadien nog diverse eigenaren gekend. Het huis is niet meer terug te vinden. Het werd in 1860 afgebroken. Het enige dat nog aan Vrijheidslust herinnert is de vijver in Park Arenberg.

Craandijk schreef in 1883 over het naast Vrijheidslust gelegen Arenberg en het er tegenover liggende Sluishoef het volgende: „De aanzienlijke buitenplaats Arenberg, met haar deftig huis, haar sierlijken aanleg, haar fraaije waterpartij en haar veelsoortig houtgewas ligt ter linkerhand en daar tegenover een kleiner, maar niettemin bekoorlijke lusthof, wiens heerenhuis

*Sluishoef op
Ansichtkaart DE BILT - Het Sluisje.
Uitg. Nauta, Velsen.*

zich spiegelt in de heldere vaart en als het toezigt houdt op de sluizen. Aardige kijkjes geeft ons die vaart. Hier welft zich een geestig brugje er over; ginds slaan kloeke boomen er hunne takken beschermend overheen; elders weerkaatst zij het hek of het dak eener hofstee; straks bevochtigt zij de laag afhangende twijgen eener treurwilg, of geeft zij het beeld van bonte runderen weer." Craandijk tovert ons een idyllisch landschap voor ogen, waaraan in de loop der tijd helaas wel het een en ander veranderd is. Er is veel verloren gegaan, maar gelukkig toch ook nog veel terug te vinden.

Arenberg, gelegen hebbend aan de noordzijde van de Utrechtseweg, werd in 1928 afgebroken. De naam Arenberg werd al vermeld in 1689. Maar al eerder was er sprake van een groot huis daar ter plekke. In 1689 werd Arenberg per testament toegewezen aan Anna Helena Gerards, die gehuwd was met Pieter de Latour. Het huis heeft nadien diverse eigenaren en bewoners gekend. In 1823 kwam het in bezit bij jhr. Diderik Willem Jacob Strick van Linschoten. Door die familie werd in 1832 de bij Arenberg behoord hebbende duiventil gebouwd die nog in het Van Boetzelaerpark te

Duiventoren in het Van Boetzelaerpark - Kerklaan.

Foto: J.W.H. Meijer

vinden is. Na de dood van jhr. D.W.J. Strick van Linschoten werd Arenberg openbaar geveild. Het deel van de buitenplaats, gelegen ten oosten van de huidige Kerklaan kwam in handen van Elizabeth baronesse van Boetzelaer-Both Hendriksen. Daardoor kwam ook de duiventil in het bezit van die familie, die in die tijd op Sandwijck woonde.

Sluishoef is een van de laatst gebouwde buitenplaatsen. Eigenlijk is Sluishoef ontstaan uit een bedrijfsgebouw. Er stond ooit bij de sluis in de Biltse Grift een watermolen. In 1644 had Johan Schot al gebruik gemaakt van

het verval van het water van 1,5 meter. Schot stichtte een vingerhoedmolen die tot kort voor 1800 in gebruik is geweest. In 1808 werd de installatie gesloopt, het molenrad verwijderd en de 'mool' ingericht als woonhuis. In 1823 werden grond, huis en bijgebouwen eigendom van Hendrikus de Heus. Die liet het woonhuis verbouwen tot een representatief buitenhuis. Hij gebruikte de bijgebouwen als stanserij en pletterij voor koperen schijfjes. Wellicht werden daar knopen van gemaakt, maar het kan ook zijn dat de schijfjes aan de Utrechtse Munt werden geleverd. De fabricage van de schijfjes maakte nog al wat lawaai, iets wat de buurman, wonende op Sandwijck, stoorde. In 1848 kwam Sluishoef in bezit van D.J. Martens, die het huis liet verbouwen. In 1858 verdween aan het huis de laatste herinnering aan de watermolen. Opmerkelijk aan Sluishoef is de achter aan het huis vast gebouwde oranjerie. In 1859 werd de buitenplaats verkocht aan de toenmalige eigenaar van Sandwijck, C.W.J. baron van Boetzelaer, die gehuwd was met Elisabeth Both Hendriksen. Sluishoef werd enkele jaren geleden gerestaureerd en wordt weer particulier bewoond.

Craandijk schreef in 1883 betreffende Sandwijck en het er naast gelegen landgoed

Het Klooster het volgende: „Regts van den weg vertoont zich een uitnemend schoone plaats. Het groote huis is blijkbaar nieuw, van rooden baksteen, met zand- en hardsteen afgewisseld, en van heldere spiegelruitenvoorzien. Maar het zware hout er om heen getuigt dat dit reeds voor jaren werd geplant. Forsche kastanjes, krachtige linden, kloeke beuken en eiken vormen er heerlijke groepen; groote grasperken en rijke bloembedden spreken van smaak en weelde en de brug, waarover de trotsche linden zich welven, vormt, met het heldere water en het digte hout- en struikgewas er om heen, een vrolijk en vriendelijk echt Hollandsch landschapje. Zandwijk grenst onmiddellijk aan het Klooster. Beide bezittingen behooren aan eene familie – de Van Boetselaars. De schilderachtige brug, die tot het Klooster toegang geeft, voegt bij dat oude landgoed uitstekend. Wel is het groote, grijze, vierkante huis, in zijn lijst van hoog en donker hout, met de frissche weide, door fraaije boomgroepen en een smaakvolle waterpartij versierd, op den voorgrond, geenszins antiek.”

Sandwijck is ontstaan uit een boerderij die tot de bezittingen van het klooster Oostbroek behoorde. In 1770 werd de boerderij afgebroken en werd er in opdracht van de familie Voet

van Winssen een landhuis gebouwd, dat toen de naam Sandwijck kreeg. In 1797 werd Sandwijck verkocht aan Franc van der Goes, oudschepen en raad van de stad Amsterdam die gehuwd was met Johanna de Smeth. Via vererving kwam Sandwijck in 1817 in bezit van mr. Willem Jan Both Hendriksen. Via een van zijn dochters, Elisabeth Charlotta Petronella, kwamen de Van Boetzelaers in het bezit van het landgoed. In 1963 verkocht de familie Van Boetzelaer het landgoed aan de Rijksuniversiteit Utrecht die overwoog om een deel van de grond van het buiten als Hortus Botanicus te gaan inrichten. Na jaren van leegstand werd het huis gekraakt. In 1990 werd Sandwijck gerestaureerd en verdeeld in twintig wooneenheden. Het huis wordt nu legaal bewoond. Op het landgoed treft men een folly. Men denkt met een kerkje te doen te hebben, maar het is een theeoepel die uitkijkt over de landerijen en die ook onderdak biedt aan duiven. De folly is enkele

Sandwijck.
Foto Hans Haan mei 1997.

jaren terug gerestaureerd. Het park van Sluishoef is een onderdeel geworden van het fraaie landschapspark van Sandwijck, dat bij het Utrechts Landschap in beheer is en o.a. door de Werkgroep Sandwijck wordt onderhouden. Het is grotendeels vrij toegankelijk. Soms zijn er begeleide wandelingen, waarbij veel over de fraaie natuur en het natuurbeheer wordt verteld. Een aanrader!

Het huis Het Klooster werd gebouwd daar waar vóór de reformatie het Vrouwenklooster had gestaan. Omstreeks 1650 kocht A.C. Parmentier 34 morgen land. Hij verzocht kort daarna de rechten, verbonden aan zijn dichtbij gelegen gerecht Coelenberg, over te dragen op zijn nieuwe bezitting, iets wat werd gehonoreerd. Parmentier liet het huis verbouwen. Via vererving kwam het goed in handen van Reinier van Utenhove. In 1866 kwam ook Het Klooster in bezit bij C.W.J. baron van Boetzelaer. In 1893 werd door G.H.L. baron van Boetzelaer,

De Bilt, beginpunt van de Stichtse lustwarande

die toen op Houdringe ging wonen, het landgoed te koop aangeboden. Het Rijk kocht het aan ten behoeve van het Meteorologisch Instituut, dat van een deel van het landgoed gebruik maakte en aan het rond 1867 verbouwde huis aanpassingen liet aanbrengen. Het restant van het park werd verkaveld en daar ontwikkelde zich het eerste villapark van De Bilt, het Kloosterpark.

Christemeijer nodigde in zijn in 1837 verschenen boek de reiziger uit de tocht te vervolgen, het liefst in de namiddag. De tocht ging verder naar Houdringe. Christemeijer schreef: „Als gij dan tegen dien tijd van den dag uw togtje aanvaart, en het geluk hebt, dat eene heldere najaarszon uw pad bestraalt, zult gij mij, naar ik vertrouw, niet beschuldigen, dat ik van dit gedeelte van onzen weg te loffelijk gesproken heb. Reeds de ligging van het landgoed Houderinge welks heerenhuis gij, op eenigen afstand, eerst over het frischgroen eener bloeiende grasbeemd en vervolgens ook door de breede boschlaan die tot hetzelfde geleidt, ziet te voorschijn komen, zal zich dan het bevalligst aan u vertoonen.” Houdringe is ontstaan uit een boerderij die behoort heeft bij het klooster Oostbroek. Rond

*Ansichtkaart Huize Houdringe.
Uitg. Nauta, Velsen.*

1630 was de toenmalige hofstede in handen van Marc Mamuchet. De familie Mamuchet breidde het goed nadien aanzienlijk uit. In 1722 had de familie Mamuchet circa 111 morgen in bezit. Het middengedeelte van het huidige huis werd in 1779 in opdracht van de toenmalige eigenaar van het landgoed, Jan Jacob van Westreenen heer van Themaat, gebouwd. Al vóór 1824 werd door J.D. Zocher aan de achterkant een Engels landschapspark aangelegd. De formele aanleg aan de voorzijde bleef gehandhaafd. In 1858 werd in opdracht van jhr. Fabricius van Leijenburg, die het goed sinds 1842 in bezit had, een speelhuis op het landgoed gebouwd. Dat speelhuis is nog steeds, zij het op een andere plek, bij Houdringe

terug te vinden. Het moest in 2003 verplaatst worden in verband met uitbreiding van het naast gelegen kantoorgebouw. Aangezien het een rijksmonument is mocht het niet worden afgebroken. Op maandag 30 juni 2003 werd het 45.000 kilo wegende huisje 1.80 meter opgevijseld en, kijkend naar het huis, schuin rechts voor het huis geplaatst.

Via vererving kwam ook Houdringe in handen van de familie Van Boetzelaer. Een dochter van Fabricius, Constantia Wilhelmina, huwde met Godfried H.L. van Boetzelaer, die op Het Klooster woonachtig was en nadien Houdringe betrok. In 1954 werd het landhuis met oprijlaan en omringende bossen door de familie Van Boetzelaer verkocht aan de Stichting het Utrechts Landschap. De ernaast gelegen boerderij met weilanden werd gekocht door het Rijk ten behoeve van het Centraal Diergeneeskundig Instituut. Het Utrechts Landschap verkocht in 1956 het landhuis met directe omgeving aan de N.V. Grontmij, die er nog steeds kantoor houdt. Het bij het Utrechts Landschap in beheer zijnde bosgebied, dat grenst aan dat, behorend bij Beerschoten, is publiek toegankelijk.

Christemeijer vervolgde in 1837/zijn verhaal

als volgt, daarbij bedenkend dat toen De Holle Bilt de doorgaande route was: „Maar vooral zal de weg, die, den eersten tolboom door, tusschen de landgoederen Beerschoten en Vollenhoven heengaat, op dezen tijd, van den dag het schoonst door u gezien worden. Zodra men de tolboom door is (bij de Biltse Hoek), laat men ter rechterhand de groote laan liggen (= Jacobssteeg, gelegen ten zuiden van de Utrechtseweg), die van hier op de buitenplaats Oostbroek gaat; terwijl links een weg ter zijde (=Visserssteeg) langs Houderinge, en achter de voorplaats van dit schoone landgoed om, naar de Prinsenlaan (= Soestdijkseweg) geleidt;”

*Landgoed Beerschoten te De Bilt.
Uitgave Stichting Het Utrechts Landschap.*

*Bosgebouw Beerschoten - Holle Bilt.
Foto Hans Haan dec. 1995.*

Beerschoten is ontstaan uit een boerderij die in het bezit is geweest bij het Vrouwenklooster. In 1680 komt de 'Vrijdthoff van Beerschoten' in het bezit van mr. Jacob Martens, schepen en raad in de vroedschap van Utrecht. In 1765 werd Theodorus de Smeth eigenaar van het landgoed, een rijke Amsterdamse koopman en bankier. Zijn zoon, mr. Pieter de Smeth, erfde het landgoed. Zelf had Pieter rond 1800 het landgoed Vollenhoven gekocht, waar hij een Engels landschapspark liet aanleggen. Het huis Beerschoten brandde in 1889 af. In opdracht van de toenmalige eigenaar, jhr. J. Steengracht van Oostcapelle, werd het huidige huis gebouwd. Tot 1966 bleef Beerschoten

in particulier bezit. Toen werd het landgoed verkocht aan het Utrechts Landschap. Het huis met naaste omgeving, werd net als Houdringe, eigendom van de Grontmij. Eind 2002 werd het huis Beerschoten door de Grontmy te koop aangeboden. Het werd door een particulier gekocht en wordt weer bewoond. Het park van Beerschoten is vrij toegankelijk. Bijzonder fraai is de in 1999 achter het voormalig koetshuis aangelegde beeldentuin, waarin kunstwerken van Jits Bakker te bewonderen zijn. Het koetshuis doet tegenwoordig dienst als informatiecentrum van het Utrechts Landschap, gericht op de Stichtse Lustwarande.

Nogmaals een citaat uit Craandijks boek, verschenen in 1883: „De breede straatweg loopt eenigen tijd langs de bouwvelden van het goed (= Houdringe), door dennenbosschen omzoomd, en langs de groote weiden, die in de rigting van Oostbroek uitstrekken. Als wij bij den hard roodbruin gekleurden tolboom zijn gekomen, zien wij op eenigen afstand het witte huis, met de vier schoorsteenen op het dak, van hoog hout omringd. 't Ligt wat van den weg, om het te bezoeken. Ook heeft het in de vorige eeuw (= achttiende eeuw) gebouwde huis op zich zelf niet genoeg merkwaardigs, om dat tijdverlies te regtvaardigen, al zouden

wij er enkele voorwerpen vinden, uit het terrein van de voormalige abdij te voorschijn gekomen.” Het huidige huis Oostbroek is vanaf de Utrechtseweg, even voorbij de Jacobssteeg, achter de snelweg A28 waar te nemen. Al vóór 1122 werd daar een klooster gesticht. De monniken gingen zich bezig houden met ontginningen. De bezittingen van het klooster breidden zich aanzienlijk uit. Ten gevolge van de reformatie werden die echter na 1580 onteigend en kwamen onder het beheer van de Staten van Utrecht. Pieter Ruysch werd in 1676 de eerste particuliere eigenaar van een toen oud en vervallen huis. Waarschijnlijk heeft Ruijsch dat huis laten verbouwen tot een gerieflijker en statiger huis. Het huidige huis werd in 1887/1888 gebouwd in opdracht van mr. Willem Jan Royaards van der Ham, wethouder van Utrecht. Dat huis heeft de heer Craandijk niet kunnen zien. Het oude huis vond hij het omlopen niet waard. Wellicht dat hij voor het in 1888 gereed gekomen huis wel een omweg had willen maken. In 1978 werd het landgoed Oostbroek door de erven Van Reek verkocht aan het Utrechts Landschap, die er het hoofdkantoor gevestigd heeft. Het park, aangelegd in Engelse landschapsstijl, is opengesteld. Men kan op het landgoed over een knuppelbrug lopen, waardoor men

een idee krijgt hoe men zich vroeger door moerasgebieden kon verplaatsen. Men heeft op Oostbroek ook weer een boomgaard aangelegd en men kan in de voormalige oranjerie onbespoten fruit en snuisterijen kopen. Het koetshuis heeft een kantoorbestemming gekregen.

Tegenover het huis Beerschoten, even ten oosten van de Jacobssteeg ligt een boerderij die de naam Tameroord draagt. In de eerste helft van de zeventiende eeuw verkochten de Staten van Utrecht een hofstede met ongeveer acht morgen grond aan Johan Huydecoper van Maarsseveen. Het goed werd uitgebreid, er werd een huis gebouwd en een klein landgoed aangelegd, dat op de kadastrale kaart van 1832 te herkennen is. Perceel sectie C, nummer 384 a werd omschreven als 'terrein van vermaak' en de nummers 385 en 385* als 'huis en erf'. Die percelen waren in 1832 in bezit van Nicolaas Steengragt van Oosterland. Nazaten van Nicolaas braken in 1865 het huis Tameroord af. Sectie C nummer 389 staat omschreven als 'huis en erf'. Dat perceel was in 1832 in bezit bij Johan Steengragt van Oostcapelle, toenmalig eigenaar van Beerschoten. Dat nummer had betrekking op de huidige boerderij die de naam Tameroord draagt. Dat is nog steeds

De Bilt, beginpunt van de Stichtse lustwarande

een in bedrijf zijnde boerderij die door Henk Wismeijer op moderne wijze wordt gerund. Wat zag Craandijk anno 1883 even voorbij Tameroord: „Maar het schoonste gedeelte van het beroemde landgoed (= Vollenhoven) vertoont zich aan gene zijde van den hoek, dien de straatweg maakt, waar de zijweg op Amersfoort zich afwendt langs den zoom van het bosch van Beerschoten, met zijn wilde, steile kanten, vol donzig mos en glinsterende bladeren en welig opschietend struikgewas. Bijna regt tegenover die statige laan van beuken en sparren ligt het groote huis, aan de overzijde van een uitgestrekt grasperk. Een smaakvol waterwerk en prachtige groepen kastanjes en populieren versieren de groene, met bonte runderen gestoffeerde weide, en hoog en dicht geboomte, waartusschen het huis en de

*Ansichtkaart Huize Vollenhoven, De Bilt.
Uitg. Van der Meulen, Sneek.*

stalling uitkomt, sluit haar van drie zijden in, behalve een enkel punt, waar een opening in het hout een doorzicht geeft op de vruchtbare velden achter het park.”

Vollenhoven is ontstaan uit een boerderij die bij het klooster Oostbroek behoorde. De eerste particuliere eigenaar was Godert van Reede van Nederhorst, die het goed al vóór 1640 in bezit kreeg. Het landgoed heeft nadien diverse eigenaren gekend en werd enorm uitgebreid. Rond 1800 kwam het in handen van mr. Pieter de Smeth, die het huis zijn huidige aanzien gaf. Ook liet Pieter het park rondom het huis in Engelse landschapsstijl aanleggen door Hendrik van Lunteren. Huis en park bieden nog steeds een fraai aanzien. Het landgoed kwam in 1922 in bezit van de

familie Van Marwijk Kooy, die er nog steeds woont, niet alleen in het grote huis maar ook in diverse bijgebouwen.

De familie getroost zich veel moeite om het familiebezit in goede staat te houden.

De door Craandijk genoemde stalling (= het koetshuis) heeft nog steeds zijn originele aanzien. Een in het koetshuis ingemetselde steen heeft de inscriptie: T.P. de Smeth, 21 Aug. 1801. De zoon van Piet de Smeth mocht de eerste steen leggen. Het koetshuis met de paardenstallen bood later onderdak aan de beroemde stoeterij van G.A.G.Ph. baron van der Capellen van Berkenwoude. In die stoeterij waren de edelste paardenrassen vertegenwoordigd. Op het landgoed is ook nog een oranjerie te vinden, die in de wintermaanden nog steeds wordt gebruikt. Ook heeft men een moestuin en oude kassen die nog als zodanig gebruikt worden. Met heel veel liefde en zorg wordt een en ander beheerd. Ook wil de familie met enthousiasme vertellen over hun landgoed. Het park van Vollenhoven is op sommige dagen opengesteld. Het is aan te raden het mooie Engelse landschapspark te gaan bekijken, bijvoorbeeld op de dagen waarop de tuinen zijn opengesteld. Ook kan men deelnemen aan een door het Utrechts landschap georganiseerde publieksrit langs de Stichtse

Lustwarande.

Ook nog op Bilts grondgebied, ten oosten van de Amersfoortseweg aan de noordkant van de Utrechtseweg, lagen ooit Villa Den Eyck en Klein Vollenhoven (dat later Berkenhoven werd genoemd). Christemeijer schreef in 1837 in zijn boek: 'Nabij het, op een terrasvormigen grond fraai aangelegde, park en heerenhuis van Klein Vollenhoven, krijgen wij, rechts van ons in de verte nog eens het gezigt op het landhuis van Oostbroek en de bosschen van dat buitengoed;' Klein Vollenhoven was in 1835 op een heuveltje gebouwd door de toenmalige eigenaar van Vollenhoven, baron Van der Capellen. Na de dood van Van der Capellen werd dat huis in 1848 verkocht aan Johannes Kooy, oud-directeur van de Handelsmaatschappij te Amsterdam.

Craandijk verhaalde in 1883: „Klein Vollenhoven met zijn grijsgeel huis en zijn vijver ligt op een zeer fraai punt, tegenover zijn grooten naamgenoot, en aan denzelfden kant van den weg zien wij het nieuwe huis van Berkenhoven, met zijn koepelvormig uitbouwsel aan het front, omringd van een uitgestreken aanleg, eigenaardig door de groote grasvlakten, met boomen beplant.” Craandijk moet zich betreffende Klein Vollenhoven hebben vergist. Hij zal, naar alle waarschijnlijkheid, Villa Den

De Bilt, beginpunt van de Stichtse lustwarande

Eyck bedoeld hebben, een villa die ten oosten van de Amersfoortseweg bij boerderij Den Eyck (Utrechtseweg 18) gelegen heeft (zie betreffende deze villa De Biltse Grift van maart 2009, blz. 22-23). Het door Christemeijer beschreven huis Klein Vollenhoven kreeg halverwege de negentiende eeuw de naam Berkenhoven. Zowel Villa Den Eyck als Berkenhoven werd gesloopt. Die huizen en parken zijn dus niet meer terug te vinden. Maar u zult het met me eens zijn dat, ondanks het feit dat sommige buitenplaatsen de tand des tijds niet hebben kunnen doorstaan, De Bilt nog steeds een waardig beginpunt is van de Stichtse Lustwarande. Het is mijns inziens opmerkelijk, dat veel van de omschrijvingen van Christemeijer en Craandijk nog steeds herkenbaar zijn.

De Stichtse Lustwarande staat weer in de belangstelling. Het Utrechts Landschap biedt mensen de gelegenheid een bustocht te maken langs de Stichtse Lustwarande. Die tocht, de Heuvelrugexpres genaamd, start bij paviljoen Beerschoten (Holle Bilt 6) en gaat via Zeist, Driebergen, Doorn naar Leersum. Op de terugweg rijdt de bus door het Langbroekerweteringgebied, een gebied waarover ook heel veel te vertellen is. Aan het eind van de rit wordt een begeleide wandeling

gemaakt door de tuinen van Vollenhoven. U kunt op de website van Het Utrechts Landschap [www. utrechtslandschap.nl](http://www.utrechtslandschap.nl) bekijken wanneer een dergelijke tocht kan worden gemaakt en hoe men kan reserveren. Ook op de website van de Historische Kring D' Oude School is veel wetenswaardigs over de Biltse landgoederen, gelegen langs de Lustwarande, te lezen. [www. historischekringdebilt.nl](http://www.historischekringdebilt.nl).

Bronnen:

- Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht, uitgegeven onder auspiciën van de Stichting Utrechtse Kastelen, tweede druk, 1995.
- Sleeuwenhoek, Hans en Arend van Dam, De Stichtse Lustwarande herontdekt. Een prachtvol Lustoord. Uitgegeven door Uniepers Abcoude, 1998.
- Christemeijer, J.B., Het Lustoord tusschen Amstel en Grebbe en elders in het Sticht van Utrecht. Tweede deel. oorspronkelijk uitgegeven door S.E.van Nooten in 1837, opnieuw uitgegeven door Repro Holland B.V., Alphen aan den Rijn, 1986.
- Craandijk, J., Wandelingen door Nederland. uitgegeven door H.D.Tjeenk Willink-Haarlem, 1883.
- Broekhoven, Sabine en Sonja Barends, De Bilt geschiedenis en architectuur, Uitgeverij Kerckebosch BV, Zeist, 1995.
- Meijer, J.W.H., Kleine Historie van De Bilt. Uitgeverij Reinders, Bunnik 1995.
- Heijkoop, Frieda, Timmeren aan de weg; de timmerman van Vollenhoven in de negentiende eeuw Deel 2. Van timmerman naar Aannemer, in De Biltse Grift, 18^e jaargang, nr. 1.